

11. Mensen vullen het interieur, gekleed in de mode van 1870 is er van het meubilair weinig meer te zien.

Afbeelding in: De Bazaar Geïllustreerd Tijdschrift voor Modes en Handwerken, 1 maart 1870

Geraadpleegde literatuur:

J.M.W. van Voorst tot Voorst, Meubels in Nederland 1840-1900, I en II, Lochem 1979
N. de Roy van Zuydewijn, Leven met antiek, Haarlem 1977

Colofon

Uitgave : Centraal Museum Utrecht
Tekst : Susanne Weide
Vormgeving : Daan Out
Druk : Drukkerij Elinkwijk, Utrecht
Foto's : Ton Hulskamp

een museum is meer...

Toegangsprijs gratis
Openingstijden
dinsdag t/m zaterdag 10.00 - 17.00 uur
zon- en feestdagen 14.00 - 17.00 uur

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT
DEPENDANCE GEBOUW MALIEBAAN 42
BUSLIJN 3
TELEFOON 030 - 31 73 01

De 19de eeuwse salon

Langs de Maliebaan, waaraan de huidige dépendance van het Centraal Museum ligt, heerste rond 1860 een grote bouwactiviteit. Allerlei daar toen aanwezige tuinhuisen en -koepels begon men af te breken of te verbouwen tot woonhuizen. Langzamerhand werden ook nieuwe villa's opgetrokken. Onze dépendance is gevestigd in een huis dat rond de eeuwwisseling verrees. In 1919 vonden op initiatief van de bewoners, de familie Fentener van Vlissingen, enkele verbouwingen plaats, waarbij de huidige situatie ontstond. In het vertrek waar nu de 19de eeuwse stijkamer is ingericht, werden onder andere de betimmeringen aan de heer-

sende smaak aangepast. De inrichting van het vertrek geeft echter een indruk van een salon tussen 1860 en 1880.

Een deftige salon was een statussymbool en ongetwijfeld ook in gebruik bij de gegoede Utrechtse burgerij, die voornamelijk bestond uit adellijke families, hoge ambtenaren, militairen en hoogleraren. In de salon vonden de officiële ontvangsten plaats en hield mevrouw haar "jour". De inrichting moest de gasten een indruk geven van de materiële welstand en het culturele peil van de familie. Lagere milieus hadden ook een "salon": de alleen op zondag gebruikte mooie kamer of voorkamer. Met name de inrichting van de salon was onderhevig aan de veranderingen in smaak en mode.

Na 1840 breekt voor het meubilair de tijd van de neo-stijlen aan. Men laat zich inspireren door het verleden, door de gothiek, de renaissance en het rococo, maar copieert niet klakkeloos. Vormen, ornament en decoratie van de verschillende stijlen worden door elkaar en op een nieuwe manier gebruikt. Niet meer geliefd is een stijve, symmetrische opstelling van het meubilair, zoals men kan zien in de Lodewijk XIV en Lode-

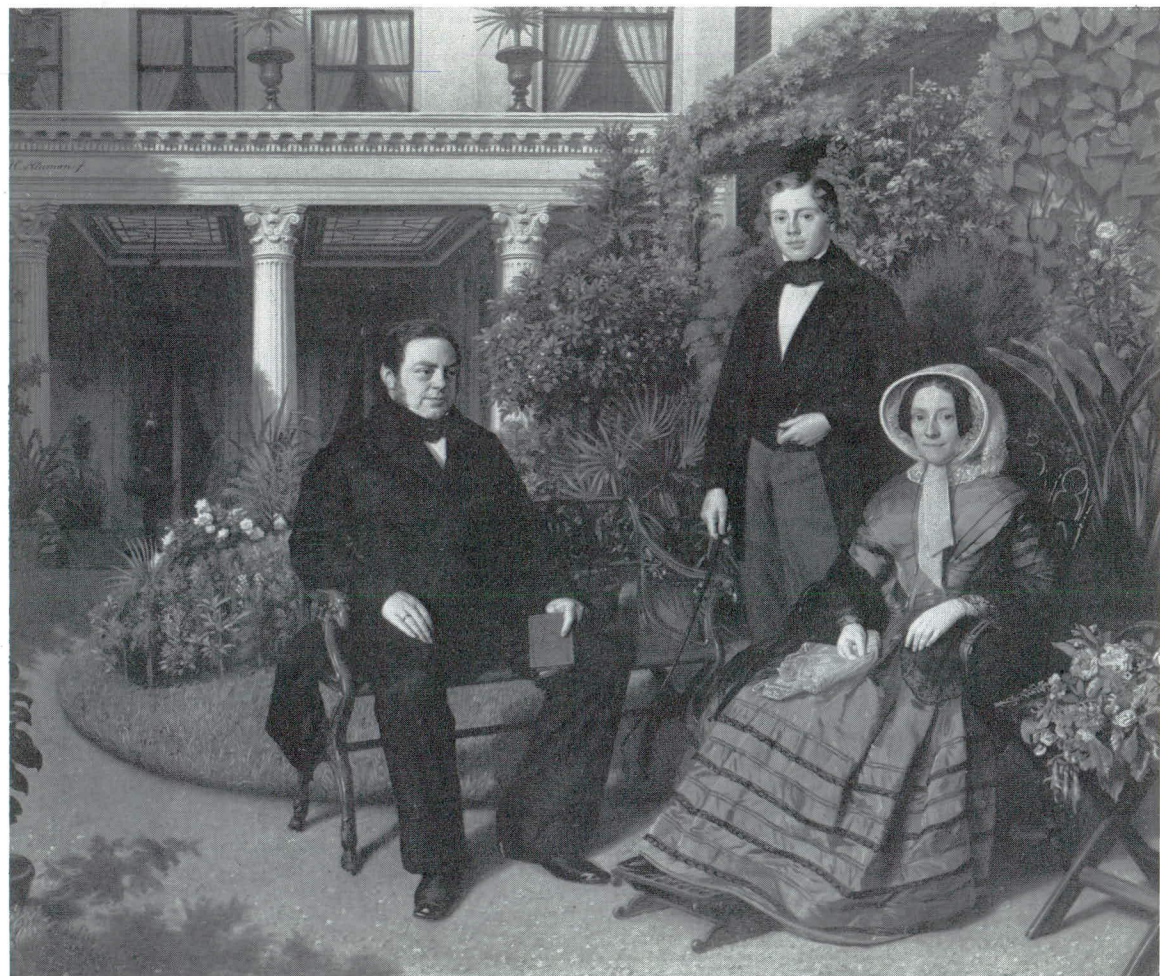
1. De 19de eeuwse salon

BIBLIOTHEEK UTRECHT
CENTRAAL MUSEUM

2. De 19de eeuwse salon

3. J.H. Neuman, De Familie Metelkamp, ca 1850. Centraal Museum

10. A.H. Bakker Korff, De Brief, 1873. Centraal Museum

richting van een salon. De kunstverzamelaar kon op verkooptentoonstellingen die in Amsterdam, Den Haag of Utrecht regelmatig door kunstenaarsverenigingen werden georganiseerd, een keus maken uit werken van eigentijdse schilders.

Romantische landschappen, zeegezichten, interieurs en stilleven zijn de onderwerpen voor salonschilderijen. Romantisch en sfeervol zijn het Zeegezicht uit 1850 van Louis Meijer (1809-1866), één van de beroemdste zeeschilders van zijn tijd, en het Rotslandschap in Noorwegen van Andreas Achenbach (1815-1890).

Een, weliswaar, geïdealiseerd beeld uit het dagelijks leven, geeft Wally Moes (1856-1918) in het Interieur met spelende arbeiderskinderen. A.H. Bakker Korff beeldt interieurs af met zijn ongetrouwde zusters als model. Ook portretten, soms zoetelijk zoals dat van Toutou, het hondje van Rosa Bonheur (1822-1899) en stilleven zijn geliefd.

De schilderijen werden, voorzien van rijk versierde, vergulde lijsten, groepsgevijs en dicht bij elkaar opgehangen.

Het oordeel over de neostijlen van de 19de eeuw was tot in de jaren '60 van deze eeuw vernietigend. Termen als rommelig, theatraal, sentimenteel, chaotisch, smakeloos, overdadig en protserig waren niet van de lucht.

De laatste jaren is hier verandering in gekomen. Nostalgische motieven als de hang naar "die goede, oude tijd" spelen hierin een rol. Ook in kunsthistorische kringen neemt de belangstelling voor de vorige eeuw toe. Het meeste van wat er in Nederlandse musea aan 19de eeuwse kunstnijverheid aanwezig is, moet nog grondig bestudeerd worden. De inrichting van deze stijkamer kan ons vertrouwd maken met lang miskende 19de eeuwse stukken uit de collectie van het Centraal Museum.

9. Neo-boulliekastje, ca 1875.
Centraal Museum

De heer des huizes kon bogen op het bezit van een grappig rookstoeltje met een wollen in geometrische patronen geborduurde zitting en leuning. Er werd schrijlings op gezeten waarbij men met de armen steunde op de leuning, die een speciale ruimte voor het opbergen van lange pijpen heeft.

De bladen van de drie canapétafels zijn uitgevoerd in verschillende technieken, kruissteekjes en kralen zijn verwerkt in kleurige bloemmotieven. Veel van dit handwerk werd door de bewoonster zelf vervaardigd. Van de kleurige papegaai is ons de maakster bekend. Aan de binnenrand van het blad is een strook papier bevestigd, met de vermelding: "Dit handwerk te Leeuwarden in 1865 vervaardigd door mejuffrouw Petronella Plantenga die in 1867 gehuwd is met

de heer Jan Herman Oving". Talloze handwerkvoorbeelden voor huisvuil kon men vinden in damesbladen als *Aglaja*, *De Bazar*, *De Gracieuse* en *La Mode Illustrée*. Enkele van deze tijdschriften zijn te zien in het zaaltje met handwerktechnieken.

Ook de bouletechniek, genoemd naar André Charles Boullé (1642-1732), meubelmaker van Lodewijk XIV, wordt voor het decoreren van salonmeubelen weer toegepast. Het houten, gedeeltelijk zwart gepolitoerde kastje is belegd met koper, schildpad, ivoor en parelmoer. Het beslag is van verguld koper. Meestal zijn deze kostbare meubelen uit Frankrijk geïmporteerd.

Schilderijen zijn onontbeerlijk voor de in-

wijk XVI stijlkamers in het Centraal Museum aan de Agnietenstraat. Men krijgt behoefte aan zitjes. De inrichting wordt aangepast aan een nieuwe vorm van sociaal verkeer: informele conversatie, amusement en spelletjes. Mede onder invloed van de vooruitgang in de techniek, kunnen er grotere eisen aan het comfort gesteld worden: "makkelijk zittende" stoelen, zoals geheel gestoffeerde fauteuils en crapauds met zwenkwieletjes, die eenvoudig bij te schuiven zijn. De behoefte aan weelderigheid komt naar voren in de stoffering: fraai gedrapeerde gordijnen voor deuren en ramen, veel kussens en kantwerk.

Een artistieke sfeer wordt verkregen door in de kamer een schildersezel of standaard op te stellen, waarop een schilderij of een map met prenten of fotografieën neergezet kunnen worden. Een vleugel of een harmonium getuigen van de muzikale of religieuze aspiraties van de bewoners.

Vól waren die 19de eeuwse interieurs. Planten mochten zeker niet ontbreken. Na de grote Wereldtentoonstelling van 1851 in Londen, kwam de palm in de mode. De meest voorkomende soorten waren echter clivia's, ficussen en aspidistra's. Men stalde de planten uit op speciale bloementafels (*jardinières*), die de meest fantastische vormen kregen en in allerlei materialen werden uitgevoerd: gietijzer, hout of aardewerk. Soms diende een bloementafel zelfs als *pièce-de-milieu*. In de salon staan twee geglaazuurde, blauwe vazen op sokkels, gemaakt in Saargemünd, Lotharingen en nog eenvoudig van vorm vergeleken bij de andere groene neo-rococo bloempot met *guéridon*. Ook droogbloemen, kunstbloemen en kunstvruchten onder glazen stolpen luisterden menige salon op.

Het neo-rococo ameublement, dat het karakter van deze stijlkamer voor een groot gedeelte bepaalt, werd in 1858 gemaakt ter gelegenheid van het huwelijk van het Utrechtse echtpaar Metelerkamp-Verloren. Onlangs werd door het Centraal Museum een portret uit 1850 van J.H. Neuman verworven, waarop de eigenaar van het tentoongestelde ameublement, Johannes Jacobus Metelerkamp, met zijn ouders in de tuin van hun huis aan de Nieuwe Gracht te Utrecht is afgebeeld.

Het ameublement is waarschijnlijk van Nederlands fabrikaat en naar wordt aangenomen vervaardigd in de gerenommeerde Haagse meubelfabriek van de gebr. Horrix. Het bestaat uit een canapé-tête-à-tête, ook wel causeuse genaamd, acht rechte stoelen, een buffet, twee salonfauteuils, een wandtafel, een canapétafel en een grote vitrinekast. De kast en één van de fauteuils konden door ruimtegebrek niet geplaatst worden. Bij de nieuwe inrichting werd voor de gordijnen en de bekleding van de stoelen en de canapé rode velours gebruikt. De kleur is afgestemd op het tapijt. De warme, intieme kleuren karmijn of bordeauxrood werden vaak toegepast in een salon. Om de glanseffecten te verhogen werd het zwarte hout

4. Jardinière met vissenkop. Afbeelding in: *La Mode Illustrée*, 1874

van het meubilair gepolitoerd. De nadruk ligt op de sierlijke vorm. In de glooiende rugleuning van de canapé en de voluutpoten van de wandtafel vinden we deze sierlijkheid terug. Een criticus schreef in 1868: "de rechte lijn is wel de kortste, maar niet de fraaiste, en het is juist die smaakvolle kromming der lijnen welke in de salons ons oog bekoort".

Wat het oog eveneens bekoort zijn de aan de natuur ontleende versieringen aan vrijwel alle onderdelen van het meubilair. Bloemen bladmotieven worden realistisch nagebootst, niet alleen in het hout, maar ook in het gietwerk van kachels, klokken en kronen.

De uitgesneden toef op de rand van de wandtafel bestaat uit roosjes, symmetrisch omgeven door gestileerde bladeren. Acanthusbladeren versieren de vijfarmige, koperen gaskroon die, schoongemaakt en voor-

5. Snijwerk aan de wandtafel, 1858. Centraal Museum

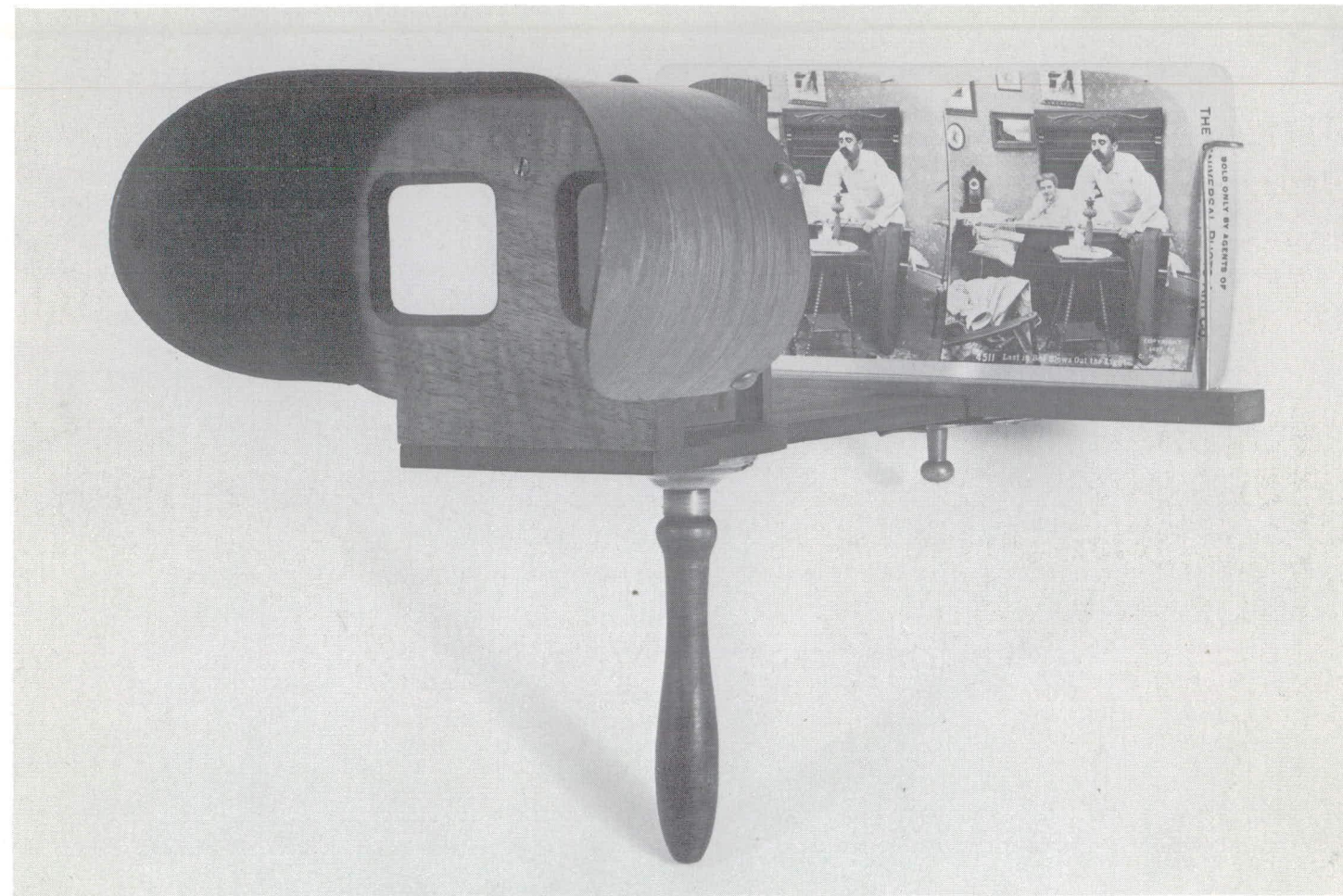
zien van nieuwe lampeglazen en bollen, de salon verlicht. De langwerpige spiegel wordt bekroond door een urn, waaruit vlammen schieten, geflankeerd door guirlandes en bladranken.

Een buffet is eigenlijk een eetkamermeubel, maar in deze luxueuze uitvoering met spiegels en glazen deuren wel op zijn plaats in de salon. In en op het buffet staan allerlei voorwerpen, die een idee geven van de verzamelwoede van de 19e eeuw. Japans en Chinees porselein was erg in trek, evenals Oosters lakwerk, waarvan in deze salon ook de Europese namaak, die minstens even populair was, te vinden is: het naaimeubel, de doos met fiches en het fotoalbum. Fraai versierde albums met visitekaartjes en kabinetfoto's behoorden tot de vaste uitrusting van menige salon. Men verzamelde portretten van beroemde vorsten, dichters, musici, toneelspelers en geleerden. Op de Nijverheidstentoonstelling van 1858 in Utrecht werden stereoscopen met stereoscopische portretten geïntroduceerd. De stereofotografie, die een driedimensionaal beeld oplevert, was in die tijd een populaire vorm van fotografie. Aan onderwerpen geen gebrek: portretten, landschappen, stadsgezichten, tableaux-vivants, sprookjes, geestverschijningen, pikante taferelen en vreemde volken trokken aan het 19de eeuwse oog voorbij. Men hield stereo-avondjes, zoals wij dia-avondjes kennen. Een stereoscoop mocht in een welingerichte salon niet ontbreken.

6. Acanthusbladeren, detail van de koperen gaskroon, eind 19de eeuw. Centraal Museum

De passie voor borduur- en handwerk nam in de tweede helft van de 19de eeuw buiten-sporige vormen aan. Banen in tapisserie-werk zijn bevestigd op de "rustieke" turfkist en op het gecapitonnerde fantasiestoeltje.

7. Stereoscoop en foto met slaapkamerscène, eind 19de eeuw, Centraal Museum

8. Blad van een klaptafel, 1865, Centraal Museum